

Inclusiebeleid: de vergeten dimensie van **het integratieproces**

Wie de integratiedebatten zorgvuldig bestudeert, constateert dat moslims en allochtonen in het algemeen noch door de politiek noch door het publiek als onlosmakelijk onderdeel van de Nederlandse samenleving worden geaccepteerd. Het land lijkt op dit punt het oude motto 'Nederland is geen immigratieland' niet te zijn ontgroeid, ofschoon CBS-cijfers laten zien dat circa twintig procent van de bevolking inmiddels een allochtone achtergrond heeft.

Amerikaans onderzoek toont aan dat Nederlanders (51%) het meest negatief tegenover allochtonen en moslims staan in vergelijking met zeventien andere onderzochte Noord-Amerikaanse en Europese landen, India en China.¹ In het derde rapport van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie wordt eveneens gesteld, dat moslims in Nederland onderworpen zijn aan stereotyperend, stigmatiserend en soms ronduit racistisch politiek taalgebruik, vooringenomen mediaberichtgeving en buitenproportionele aandacht voor onder meer veiligheidsbeleid. Zij zijn slachtoffer van racistisch geweld en andere racistisch gemotiveerde misdrijven.² Zowel hun burgerrechten als persoonlijke vrijheden worden onvoldoende gerespecteerd. De politiek, het onderwijs en de media bediscussiëren voortdurend aan de hand van enkele afwijkende gevallen hun klederdracht, begroetingsgewoonten, religieuze binding en selectie van hun huwelijkspartner. Uitzonderingen worden tot regel verheven. Bij het formuleren van maatregelen betracht, volgens een rapport van Human Rights Watch, het beleid onvoldoende zorgvuldigheid. Het Nederlandse inburgeringsexamen dat voor gezinshereniging in het buitenland moet worden afgelegd is discriminerend. Het examen is

alleen verplicht voor burgers van bepaalde landen en bedoeld om immigranten uit die landen te weren en niet primair om inburgering te bevorderen, aldus het rapport.³

Ook de voortdurende retoriek van politici, opinie-makers en essayisten over de vereiste aanpassing van immigranten en de 'mislukte integratie' zonder vermelding van overtuigende cijfers – terwijl het rapport van de commissie-Blok het integratieproces, althans de bijdrage van de allochtonen zelf, grotendeels als geslaagd beschouwt – is eveneens een indicatie van het gebrek aan acceptatie van deze bevolkingsgroepen.⁴

Het is niet verwonderlijk dat generaliserende publieke debatten ertoe hebben bijgedragen dat allochtonen zich de laatste jaren minder Nederlander zijn gaan voelen. Het rapport *Minderheden Onderzoek op de Arbeidsmarkt* laat zien dat het transnationale gevoel van allochtonen in de leeftijdscategorie van 15 tot 35 jaar in het afgelopen jaar met zestien procent is afgenomen. De grootste verschuiving was te vinden bij Antillianen en Arubanen, bij wie identificatie met de eigen etnische groep in vergelijking met het jaar daarvoor met 78% is gestegen.⁵

Uitsluitend focussen op de rol van nieuwkomers bij integratie en inburgering heeft klaarblijkelijk niet de beoogde resultaten opgeleverd. De verantwoordelijkheid van de overheid, maatschappelijke organisaties, bedrijven en burgers (de samenleving) voor de andere zijde van de integratiemedaille, het *inclusiebeleid*, is nauwelijks bediscussieerd. Om een leefbare multiculturele samenleving te realiseren en te voorkomen dat interetnische spanningen tot scherpe

1 The Pew Research Center, *Islamic Extremism: Common Concern for Muslim and Western Publics*. Washington: The Pew Research Center, 2005, p. 4.

2 Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie, *Derde rapport over Nederland*. Straatsburg, 12-2-2008, p. 6.

3 Human Rights Watch, *The Netherlands: Discrimination in the Name of Integration. Migrants' Rights under the Integration. Abroad Act*. New York, 2008.

4 Tweede Kamer, *Onderzoek integratiebeleid*, TK, 28 689, nr. 8-9. Den Haag: Sdu, 2004.

5 Intelligence Group, *Minderhedenonderzoek op de arbeidsmarkt 2004*. Rotterdam, 2005.

conflicten uitgroeien, is het realiseren van cohesie, erkenning, respect en gelijkheid in de samenleving onontbeerlijk. Concreet gaat het bij een inclusiebeleid om het (1) bereiken van eenheid in verscheidenheid, (2) vermijden van culturalisering en etnisering, (3) afwijzen van het anti-islamisme discours en (4) bestrijden van achterstand en discriminatie.

Eenheid in verscheidenheid

De laatste jaren heeft het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' een sterke vlucht genomen. Uitdrukkingen als 'onze cultuur', 'onze identiteit' en 'ons land' als tegengesteld aan hun cultuur, identiteit en land worden in het integratiedebat veelvuldig gebruikt. Om de negatieve invloed hiervan op de sociale cohesie in de samenleving te beperken, is herdefiniëring van de wij-groep dringend nodig. Doorslaggevend is het afgeven van een *signaal* naar de samenleving dat genaturaliseerde burgers in een rechtsstaat en dus de overgrote meerderheid van allochtonen dezelfde rechten en plichten hebben als iedere andere staatsburger. Wanneer deze gedachte tot het bewustzijn van het grote publiek doordringt, kan de huidige scheve machtsverhouding tussen diverse groepen enigszins worden rechtgetrokken. Het signaal is essentieel om bij autochtonen een mentale omslag te bewerkstelligen naar acceptatie van het volledig burgerschap van de 'nieuwe Nederlanders'. Politici, beleids- en opiniemakers zouden meer dan tot nu toe het geval is etnisering van deze groepen achterwege moeten laten. Alleen daar waar het niet anders kan, zou men kunnen spreken van bijvoorbeeld Marokkaanse en Turkse Nederlanders en van Nederlandse islam en moslims.

De uitspraak van Ella Vogelaar, minister voor Vrouwen, Wijken en Integratie over de culturele bagage van Nederland is een goed voorbeeld van een inclusie-aanpak. De minister gaf in een interview in juli 2007 aan dat de islamitische cultuur zich diep in de Nederlandse samenleving heeft genesteld, zodat er op de lange duur kan worden gesproken van Nederland als een land dat uitgaat van een joods-christelijke-islamitische traditie. De uitspraak getuigt van durf en van een realistische toekomstvisie. Zij was gekozen om de angst voor de islam te doorbreken en de culturele bagage van Nederlandse moslims in de Nederlandse cultuur te integreren. Van de andere kant was de uitspraak voor het grote publiek niet tolerabel, omdat zij haaks stond op de opvatting dat alleen de eerste twee genoemde tradities de belang-

rijkste ingrediënten voor de Nederlandse identiteit leveren. Nieuwe patriottische stromingen in het land benadrukken in toenemende mate deze conservatieve opvatting om zich tegen de islam af te zetten. Cultuur en identiteit zijn immers sterk met elkaar verweven: cultuur is identiteit en *vice versa*. Wanneer ook de islam in de Nederlandse culturele bagage wordt geïntegreerd, zou het voor de Nederlandse moslims normaler zijn te spreken van 'onze cultuur' en 'ons land' als het om de Nederlandse cultuur en om Nederland gaat.

Culturalisering en etnisering

Het vermijden van etnisering en culturalisering van probleemgedrag en van de aandachtsgroepen zelf, kan eveneens aan een effectief inclusiebeleid bijdragen. De laatste jaren is er een verschuiving opgetreden in het label waarmee mensen, afkomstig uit islamitische landen, en hun nakomelingen in Nederland worden aangeduid. De islamitische identiteit wordt thans meer dan nodig overbelicht en overwoekert al hun andere sociale identiteiten. De etikettering en stigmatiserende connotatie die daarmee samenhangen, hebben hun weerslag op tweede- en derdegeneratie jongeren met een islamitische achtergrond die veelal een biculturele identiteit

De laatste jaren heeft het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' een sterke vlucht genomen

ervaren. In de praktijk voelen zij zich buitengesloten en een deel reageert met een houding van *angry young men and women* op ieder gedrag dat de schijn van uitsluiting impliceert. Deze houding wordt beïnvloed door het gevoel niet gehoord te worden. Bestuurders gaan er ten onrechte van uit dat er sprake is van (islamitische) gemeenschappen met gemeenschappelijke belangen die zich bovendien zouden laten vertegenwoordigen door personen die door de overheid zijn aangewezen of die zichzelf als (religieuze) leiders hebben gepositioneerd. Ze herkennen zich in het geheel niet in door de overheid geïnitieerde en gefinancierde allochtone organisaties. Woordvoerders van deze organisaties worden maar al te vaak als vertolkers van *their masters voice* gezien. De soms scherpe reacties van allochtone jongeren op de negatieve beeldvorming van hun etnische achtergrond is ook verklaarbaar vanuit de sociale identiteitstheorie. Mensen zijn voortdurend op

zoek naar een positief zelfbeeld dat deels door het lidmaatschap van de groep wordt gevormd. Een aanval op de etnische of religieuze groep leidt in de regel tot instinctmatig verweer, waarin de positieve eigenschappen van de eigen groep en de negatieve van de andere groep worden benadrukt. Dat vindt zelfs ook plaats wanneer mensen zich niet innerlijk met die groep identificeren, maar waarin ze door toeschrijving worden gepositioneerd. De heftigheid van de reacties hangt onder meer af van het belang

Allochtone jongeren gaan liever als Amsterdammer, bakker, buur of student door het leven dan als moslim of allochtoon

dat mensen hechten aan het lidmaatschap, hun mogelijkheden om de groep feitelijk of in de beeldvorming te kunnen verlaten en of het lidmaatschap duidelijk zichtbaar is. Sommigen beschouwen dat type protestgedrag als radicalisering en in het gunstigste geval als gebrek aan integratie en aanpassing. In feite is dat gedrag echter overwegend een vorm van baldadigheid of burgerlijke ongehoorzaamheid als reactie op de voortdurende etnisering en maatschappelijke uitsluiting. Jongeren van Marokkaanse en Turkse achtergrond verkeren veelal in een identiteitsconflict. Ze krijgen door de Nederlandse omgeving steeds het label moslim of allochtoon opgeplakt, terwijl zij het liefst als Amsterdammer, bakker, buur of student door het leven gaan. De publieke erkenning van de biculturele identiteit is daarom van doorslaggevend belang om te voorkomen dat deze onhoudbare conflictsituatie voortduurt. Onderzoek onder Turkse Nederlanders herbevestigt een oude hypothese, dat een verhoogde mate van gevoelde sociale afwijzing bij jongeren gepaard gaat met een sterkere identificatie met de etnische en religieuze achtergrond van de ouders en met een afname van identificatie met het immigratieland.⁶ Het zijn juist de hoger opgeleide allochtonen die zich minder geaccepteerd voelen, vaker aangeven te maken te hebben met discriminatie en het zijn de

moslims onder hen die het gebrek aan respect voor de islam signaleren.⁷

Van de andere kant is de religieuze etikettering door de Nederlandse omgeving en de gepercipieerde afwijzing van deze islamitische jongeren vanuit de Nederlandse verzuilingsgeschiedenis verklaarbaar. Tot de jaren zestig was het door de oude en weinig transparante zuilgrenzen *not done* wanneer katholieke en protestante jongeren met elkaar omgingen. Het is met andere woorden niet reëel te verwachten dat een dergelijke voorgeschiedenis geen uitwerking heeft op de houding ten opzichte van moslims en dat men hen op korte termijn zonder slag of stoot daadwerkelijk als landgenoten zal accepteren. Hoewel de verzuilingspraktijk grotendeels voorbij is, is de gedachte nog steeds verankerd in het bewustzijn van degenen die dat aan den lijve hebben ondervonden en die nu sterk het opinieklimaat in het land bepalen. Een islamitische zuil zou de positie van moslims in de samenleving begrijpelijker hebben gemaakt en hun rechten veel meer hebben gegarandeerd.

Afwijzing

Het treffen van maatregelen ter bestrijding van de problematisering van allochtone, islamitische groepen vormt eveneens een noodzakelijke stap in een inclusiebeleid. In de loop van de laatste twee decennia heeft zich in Nederland een traditie van modern racisme en islamofobie gemanifesteerd die vooral in sociaal-economische en culturele achterstelling tot uitdrukking wordt gebracht. De incidentie van islamofobe uitingen is in Nederland thans groter dan die van het antisemitisme.⁸ Van modern racisme is sprake wanneer niet primair op grond van ras, maar op grond van cultuur of religie een bepaalde groep wordt gecriminaliseerd en als inferieur beschouwd. Het is een misvatting te veronderstellen dat het stigmatiseren tot extreem rechtse groepen is beperkt. De sociaal-democraat stigmatiseert omdat hij zich zogenaamd zorgen maakt over de achterstelling van allochtonen, de liberaal stigmatiseert zogenaamd door het mislukken van het integratieproces, de rechts-extremist stigmatiseert omdat hij multiculturalisme en de plaats van de islam daarin afwijst, de 'verlichte' allochtoon stigmatiseert omdat hij zogenaamd de hand in eigen boezem wil steken en de politiek kleurloze stigmatiseert zuiver en alleen om taboes te doorbreken. Zo'n houding leidt alleen maar tot toename van racisme en anti-islamisme en tot vervreemding en rebellie bij islamitische jonge-

6 M. Verkuyten & A. Asslan, National (Dis)identification and Ethnic and Religious Identity: A Study Among Turkish-Dutch Muslims, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 33, nr. 10, 2007, p. 1448-1462.

7 J. Dagevos & M. Gijsberts (red.), *Jaarrapport Integratie 2007*. Den Haag: SCP, 2007, p. 24.

8 J. van Donselaar & P. Rodrigues (red.), *Monitor racisme en extremisme. Zevende rapportage*. Amsterdam: Anne Frank Stichting, 2006, p. 69.

ren. Maatschappelijke problemen zoals criminaliteit, schooluitval en huiselijk geweld zijn geen religie- of etniciteit-gerelateerde verschijnselen, maar armoede-problemen. Wanneer bij meting van incidentie van deze verschijnselen zou worden gecorrigeerd voor opleiding, beroep en inkomen, zouden statistische verschillen tussen allochtonen en autochtonen goeddeels verdwijnen.

Een belangrijk deel van de negatieve beeldvorming wordt via opvoeding, onderwijs en media overgedragen. Onderzoek toont aan dat door voortdurende eenzijdige selectie en presentatie van exotisch nieuws, evenals gerichtheid op sensatie, de media een aanzienlijke bijdrage aan stigmatisering van allochtonen leveren. Zij worden meer dan strikt noodzakelijk is, in verband gebracht met criminaliteit en gepresenteerd als probleemgroepen.⁹

Negatieve berichtgeving vindt echter gretig aftrek en maatschappelijke instituties als kerken, onderwijsinstellingen en vakbonden spreken die onvoldoende tegen. Deze instituties hebben zich de laatste jaren echter om uiteenlopende redenen overwegend afzijdig gehouden van het al jarenlang gaande islamdebat. In het geval dat dit wel gebeurde, waren het overwegend negatieve uitlatingen over de betekenis van de islam als religie en de hoofddoek- en burkadebatten binnen het onderwijs. De meest opvallend afzijdige houding is die van de kerken, aangezien de aanval op de islam tegen een zusterreligie is gericht die zich in een sterk seculariserende samenleving tracht te handhaven. Uitlatingen van individuele geestelijke ambtsdragers droegen zelfs bij aan de islamofobe traditie. Een dominee kwalificeerde de islam als antigodsdienst en afkomstig van de duivel, een kardinaal typeerde deze religie als wezensvreemd aan de Nederlandse cultuur.¹⁰ Het heeft tot maart 2008 geduurd voordat de Raad van Kerken publiekelijk een officieel standpunt innam en dat was specifiek in relatie tot de film van Wilders.

Instituties en politici die voortdurend voor debat met allochtonen en moslims pleiten zonder de islamofobie en het modern racisme af te wijzen, volgen een *vluchtroute* om geen verantwoordelijkheid te hoeven dragen voor het uitblijven van noodzakelijke en op het autochtone deel van de samenleving gerichte maatregelen om gelijke behandeling van allochtonen te realiseren. Door het ontbreken van maatschappelijke gelijkheid tussen autochtonen en allochtonen is het integratiedebat bovendien in een stigmatiserende *dwingende monoloog* ontaard. Ondermeer om deze re-

denen en omdat de zwijgende autochtone meerderheid steeds groter werd, heeft het integratiedebat tot meer verdeeldheid en uitsluiting geleid in plaats van tot de gewenste maatschappelijke cohesie.

Bestrijding achterstand en discriminatie

Een andere maatregel die in een inclusiebeleid centraal dient te staan, is een gedurfde bestrijding van achterstelling, racisme en discriminatie. Jarenlang wordt via onderzoek aangetoond dat allochtonen – vooral moslims – door discriminatie op de arbeidsmarkt ondervertegenwoordigd zijn. De discriminatiemonitor van het Sociaal en Cultureel Planbureau laat zien dat de arbeidssituatie van allochtonen nog steeds slecht is. De werkloosheid onder hen is drie tot vier keer hoger dan onder autochtonen. Bij Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders bedraagt het percentage respectievelijk 12% en 14%. Bij Turkse en Marokkaanse Nederlanders is de situatie nog slechter, respectievelijk 15% en 17%, terwijl dit onder autochtonen slechts 4% bedraagt.¹¹

Werkloosheid onder deze groepen wordt echter nog steeds vanuit het perspectief van *blaming the victim* verklaard. Ze zouden te lui zijn, de noodzakelijke scholing missen en weinig waarde aan onderwijs hechten, terwijl de oorzaak veel meer moet worden gezocht in verschijnselen als vooroordelen en discriminatie. De discriminatiemonitor laat ook zien dat de helft van de werkloosheid onder allochtonen niet uit taal- en opleidingsachterstand is te verklaren, reden waarom het SCP discriminatie en vooroordelen als belangrijke oorzaken heeft aangemerkt.¹² Ook ander onderzoek, waarbij autochtone en allochtone jongens naar 62 bouwbedrijven belden voor een stageplaats, laat zien dat er op de arbeidsmarkt wordt gediscrimineerd. Autochtone jongens hebben ruim twee keer zoveel kans op een stageplek als Marokkaanse jongens. Van de autochtonen werd 39 procent voor een gesprek uitgenodigd, tegenover slechts 17% van de Marokkaanse jongens.¹³ Aanpassing van wet- en regelgeving is nodig om het aantonen van discriminerend en racistisch gedrag gemakkelijker te maken en zwaarder te kunnen

9 W. Shadid, Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën, in *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, jrg. 33, 2005, p. 330-346.

10 Domine Alfonds, *Trouw*, 18 april 2008, kardinaal Simonis in *Buitenhof*, 23-9-2007.

11 SCP, *Discriminatiemonitor niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt*. Den Haag, 2002.

12 A.v.

13 *Algemeen Dagblad*, 9-11-2006.

bestrafen. Overheidsmaatregelen tegen deze verschijnselen reikten tot nu toe echter niet verder dan het aankondigen van meer onderzoek, het instellen van commissies, voorlichting over beeldvorming en aansluiten bij reeds bestaande wet- en regelgeving. Gedurfde effectieve initiatieven – nieuwe wetgeving voor zwaardere bestraffing van discriminatie en racisme, het verruimen van mogelijkheden van bewijsvoering voor dat type gedrag en drastische maatregelen zoals het omkeren van de bewijslast – werden en worden helaas in het geheel niet overwogen. Dat geldt zowel voor de plannen van het huidige kabinet, zoals aangegeven in de integratienota, als voor de kersverse nota van Sociale Zaken.¹⁴ In beide stukken gaat de regering niet verder dan signalering, regis-

Meer effect is te verwachten van (tijdelijke) maatregelen tot bewuste bevoordeling van allochtone groepen

tratie en slachtofferhulp, terwijl de maatschappelijke moraal op dat terrein in de afgelopen tien jaar een metamorfose heeft ondergaan. Negatieve uitlatingen van Wilders en Verdonk over de islam en moslims worden onder de vrijheid van meningsuiting geplaatst, een simplistisch liberalisme dat zijn weerga niet kent. De rechter heeft op 7 april 2008 in kort geding Wilders zelfs toegestaan de islam fascistisch te blijven noemen. Hij is immers politicus en zou het recht hebben scherpe uitlatingen te doen in het kader van het integratiedebat. Uitlatingen op voorhand verbieden zou neerkomen op ‘preventieve censuur’, aldus de rechter. Verbetering van de maatschappelijke positie van allochtonen en bestrijding van vooroordelen en discriminatie kunnen niet worden gerealiseerd zonder ingrijpende maatregelen om hun kansen op de arbeidsmarkt te verbeteren. Nadruk op inburgering, scholing en onderwijs blijkt niet voldoende resultaat op te leveren. Ook het anoniem solliciteren in Nijmegen en het aanleggen van een lijst van discriminerende bedrijven, zoals Amsterdam van plan was zijn, hoe prijzenswaardig deze plannen ook zijn, slechts een druppel op een gloeiende plaat. Hetzelfde geldt voor de in de afgelopen drie decen-

nia door de overheid getroffen maatregelen, zoals de Wet bevordering evenredige arbeidsdeelname allochtonen van 1994, de Wet SAMEN, het MKB-convenant, het convenant Grote Ondernemingen en de vele maatregelen van gemeentebesturen. Deze constructies zijn overwegend vrijblijvend, want door het uitblijven van sancties bij niet-naleving is het voorspelbaar dat ze vooral tot meer bureaucratie leiden en weinig effect sorteren. De wetten legden bedrijven immers slechts een rapportageverplichting over de huidige en toekomstige etnische samenstelling van hun personeelsbestanden op. Meer effect is te verwachten van (tijdelijke) maatregelen tot bewuste bevoordeling van die groepen. Zelfredzaamheid in een discriminatoir klimaat is immers niet voor iedereen even gemakkelijk realiseerbaar. Ondanks dat positieve actie maatregelen ook negatieve neveneffecten hebben en maatschappelijk omstreden zijn, hebben landen als de Verenigde Staten en Canada decennia geleden deze met succes voor immigranten, vrouwen en gehandicapten toegepast. Het uitgangspunt was dat bij gelijke kwalificaties in sollicitatieprocedures de voorkeur aan leden van deze groepen wordt gegeven, zoals dat al geruime tijd in Nederland gebruikelijk is voor verbetering van de positie van vrouwen. De eis van gelijke kwalificatie verkleint de kans dat de maatregelen haaks zullen komen te staan op anti-discriminatie wetgeving of dat die in stigmatisering van de doelgroepen zullen resulteren.

Ook zwaardere maatregelen dan positieve actieprogramma's, zoals *contract compliance*, moeten niet worden geschuwd om de opgelopen achterstand in te halen. Deze maatregel, die al in 1989 door de WRR is bepleit, behelst het verlenen van overheidsopdrachten aan bedrijven die kunnen aantonen serieus met het verhogen van het aandeel van sociale minderheden in hun personeelsbestanden bezig te zijn.¹⁵ De kracht van zulke maatregelen is dat ze op beloning van goedwillende ondernemingen zijn gericht en dat er per bedrijf kan worden gedifferentieerd naar inhoud en termijn waarbinnen aan de voorwaarden moet worden voldaan.

Besluit

Het inslaan van een andere koers om het integratieproces te vervolmaken is broodnodig. Politiek populisme heeft de laatste jaren vooral bij allochtone jongeren een situatie van angst voor de overheid gecreëerd, vergelijkbaar met angst die hun ouders

14 Ministerie VROM, *Integratienota 2007-2011. Zorg dat je erbij hoort!* Den Haag: VROM, 2007, p. 84 e.v. Ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Concretisering plan van aanpak discriminatie op de arbeidsmarkt*, 23 april 2008. Amnesty International, *The State of the World's Human Rights*. London: Amnesty International Publications, 2008, p. 222.

15 WRR, *Advies allochtonenbeleid*. Den Haag: 1989, p. 39 e.v.

in landen van herkomst hebben ervaren. Een beleid dat wars is van populisme en opportunisme is onontbeerlijk voor het garanderen van harmonie in de samenleving en om de internationale geloofwaardigheid van Nederland met betrekking tot tolerantie en mensenrechten te herstellen.

Gevestigde politieke partijen moeten zich niet laten leiden door kwesties die vanuit onderbuikgevoelens worden gedicteerd. Vroeg of laat zullen ze onherroepelijk in een negatieve spiraal van anti-immigrantenbeleid terechtkomen, zonder erin te slagen de vlucht van een bepaald segment van hun electoraat tegen te gaan. Mensen die voor hun maatschappelijke positie vrezen, zullen ongeacht hun sociale klasse naar politieke partijen overlopen die anti-immigrantenprogramma's, protectionisme en etnocentrisme verdedigen.¹⁶ Dat verklaart ook mede waarom PVV en Trots op Nederland, evenals de voormalige LPF, die primair een anti-immigrantenlijn voorstaan, hoog in opiniepeilingen scoren, zelfs zonder een uitgewerkt partijprogramma te presenteren. Het tekortschieten van de (lokale) overheid en samenleving bij de vervolmaking van het integratieproces in de multiculturele samenleving die Nederland *de facto* is, moet een centralere plaats in het integratiedebat krijgen.

In een adequaat inclusiebeleid moet de integratiemonitor, die enkele grote gemeenten bijhouden, tot een *diversiteitsvriendelijkheidsmonitor* worden uitgebreid. Dit betekent het erkennen van de eigen verantwoordelijkheid voor en het monitoren van de bijdrage van overheid en samenleving aan het integratieproces. Dit kan onder meer gaan om het bijhouden van het percentage bedrijven in de gemeente dat allochtonen in dienst heeft, hun aandeel en functies daarbinnen, antidiscriminatiemaatregelen, het positieve actiebeleid van de lokale overheid, de incidentie van discriminatie en racisme, de grootte van het extreemrechtse segment en etnische concentraties in wijken en scholen. Dit betekent wijziging van het integratiebeleid van *blaming the victim* naar *blaming the system*: niet alleen de integratieverplichting van de allochtone burger wordt geëvalueerd, ook die van (lokale) politiek en samenleving. ■

- 16 P. Achterberg & D. Houtman, Why do so many people vote 'unnaturally'? A cultural explanation for voting behaviour, in *European Journal of Political Research*, vol. 45, no. 1, 2006, p. 75–92. I. Reid, *Social class differences in modern Britain*. London: Open Books, 1977.

BOESIGNALMENT

Goed bestuurder

Gerben Graddez Hellinga, *Pioniers van de Gouden Eeuw*, Walburg Pers, Zutphen, 2007, ISBN 9789057304804

Johan Maurits van Nassau werd in 1604 op het stamslot in Dillenburg geboren in een streng calvinistisch milieu, waar hij een grote belangstelling voor militaire zaken en strategie ontwikkelde. Zijn vader stuurde hem naar de Friese stadhouder Willem Lodewijk. Met het leger van stadhouder Frederik Hendrik veroverde hij Oldenzaal en Grol (Groenlo). Ook vocht hij bij de belegering van Den Bosch en Maastricht. In 1632 kocht hij vlakbij het Binnenhof een groot stuk grond, waarop hij het schitterende Mauritshuis liet bouwen, vermoedelijk ontworpen door Jacob van Campen, maar het ontwerp werd volledig aan zijn wensen aangepast. Hij trok de aandacht van de directie van de West-

Indische Compagnie, de Heren XIX. Hij werd gouverneur-kapitein, admiraal-generaal en president van de Hoge en Geheime Raad van Brazilië, een forse stap op de maatschappelijke ladder. Bovendien kon hij de uitstekende financiële regeling wel gebruiken, al was het maar om zijn uitgaven voor het Mauritshuis mee te betalen, want zijn paleis was veel duurder uitgevallen dan hij zich kon permitteren. In Brazilië organiseerde Johan Maurits van Nassau een goed bestuur – stelde een krachtige centrale leiding in, legde zedeloosheid en criminaliteit aan banden, ontsloeg de meest corrupte ambtenaren en veroordeelde enkele opzichters tot de dood – teneinde de Nederlandse bezittingen winstgevend te maken. In 1644 verliet hij Brazilië, waarna het snel bergafwaarts ging met de Nederlandse bezittingen daar. In 1661 deed de Republiek tegen een ruime schadeloosstelling officieel

Het Mauritshuis in Den Haag (Rijksmuseum, Amsterdam). Illustratie uit *Pioniers van de Gouden Eeuw*

afstand van de kolonie Nieuw Holland die een winstgevend deel van het Nederlandse wereldrijk had kunnen vormen als men meer aandacht voor de lange termijn zou hebben gehad. Korte tijd was Johan Maurits van Nassau gouverneur van Utrecht; hij besteedde meer tijd aan het ontwerpen van een grafmonument voor zichzelf dan aan besturen. Hij overleed in 1679 in Kleef.